

ABSTRACT

Várady Endre

JÉZUS TÖRVÉNY- ÉRTELMEZÉSÉNEK HERMENEUTIKAI KULCSAI A MÁTÉ 5 NÉHÁNY TÉTELÉBEN

Jesus did not come to dissolve or abolish (καταλυσαι) the Law but to complete (πληρῶσαι) it. This fulfilling process is illustrated by six examples. However, while fulfilling the Law, Jesus did not lower the norm level; instead, he raised it to a much higher level.

The analyzed sentences of Jesus set unrealizable expectations. He does not at all provide a more effective method of keeping the Torah but paralyzes the person in order to realize the futility of his efforts and that the only way to God is through the grace of Christ. Through the last three cases, the method of non-violent resistance is introduced. Hostile reactions lead to an escalation of violence, whereas evil can be stopped by wisely applied non-violent opposition. Interpreting the text with appropriate hermeneutic keys, the words of Jesus analyzed here no longer seem very radical, and the feasibility of following him is also much more realistic.

KEYWORDS: Non-violent resistance, grace, violence, discipleship, radical gospel

Imitatio Christi: gyakorta használatos kifejezés ez a Jézus-követésre, immáron azonban nem fizikális voltában megvalósítható módon, hanem átvitt értelemben, az 1Kor levél szófordulatából¹ merítve. Az Újszövetség időszakának egyik kulcsmotívuma a Messiás-váradalom, amivel mindig is együtt jártak elvárások is a Messiásra irányulóan. Lépten-nyomon felbukkannak különféle elvárások Jézus mint Messiás felé megfogalmazottan, akár a 12 tanítvány,² akár a tágabb szimpatizáns kör,³ akár a kor

1 Vö. 1Kor 11,1.

2 Vö. Mk 10,35-37; ApCsel 1,6.

3 Vö. Jn 6,15.

vallási vezetői részéről.⁴ Mind a kortárs hallgatóinak, mind a mindenkori követőinek van igénye és szüksége arra, hogy a felismert Messiást tudja követni, és képes legyen imitálni. Az az ember fő motivációja, hogy a bűneset folytán az Édenből történt kiűzése óta próbál visszakapaszkodni oda, az Isten jelenlétébe; akár olyan elvetélt módon is, mint amiről a bábeli leírás⁵ szól, mígnem egy ponton Isten – képileg fogalmazva – leeresztett egy kötélhágcsót a Mennyből: a Tórát, amelyen keresztül elvben föl lehetett volna kapaszkodni Isten normatív szintjére, csak hogy ezzel egyidejű tapasztalata az embernek, hogy egyik-másik lépcsőfokon megcsúszik a lába, és visszazuhan, így nem lévén képes elérni az isteni közösséget, amelybe visszavágyik.

Jézus kortárs hallgatóinak és mindenkori követőinek igénye és szüksége egyben, hogy a Mester megkönnyítse dolgukat a törvénytartás vonatkozásában. A Messiás felé megnyilvánuló elvárás a Törvényre vonatkozóan kettős voltában ragadható meg. Az egyik véglet azt az óhajt képviseli, hogy Jézus törölje el a Törvényt, és adjon helyette valami új, más utat. A másik: hogyha nem is törli el a Törvényt, akkor legalább segítsen betartani azt, praktikus módokon. Csak hogy egyik sem valósult meg: Jézus se nem törölte el a Törvényt, se nem tette könnyebbé a Tóra tételeinek betartását. Ehhez képest inkább Jézus részéről fogalmazódnak meg radikális elvárások: úgy, mint szemkiválás, kézlevágás, arc felkínálása pofonra, ruha önkéntes átadása. Mindezek koncentráltan összegyűjtve állnak előttünk a Hegyi Beszédben.

Tudvalevő, hogy a mátéi szerkesztés szerint Jézus beszédei öt nagy egységben⁶ jelennek meg az evangéliumban, amelynek hangsúlyos kezdőeleme a Hegyi Beszéd gyűjteménye. Máté Ószövetségre reflektáló és azt alapul vevő koncepciójának megfelelően nem véletlen, hogy egy hegy köré szerveződik, és eleve nem véletlenül pont öt a beszédek száma, hiszen a Tóra öt könyvével rezonál, sőt, a felütést adó 8 makarizmus is – tágabb értelemben – a kiegészítő mondataival valójában már 10, ami pedig a Dekalogusnak egyfajta analógiája. Bizonyos értelemben új Mózesként jelenik meg itt Jézus, ezért is irányul felé az elvárás, hogy adjon valami megvalósíthatóbbat a Tóra helyett.

A közelebről vizsgált szakasz felütése a Mt 5,17-ben található, ami mintha eleve valami defenzivitást és polémiát mutató antré volna. Vélhetően eddigre már megfogalmazódtak vádak Jézus ellen: egyik irányból az, hogy eltörölte a Törvényt, és egy új korszakot nyit meg. Dupla tagadással hangsúlyozza ennek a feltevésnek téves voltát: nem feloldani avagy eltörölni (*καταλυσαι*) jött a Törvényt, hanem teljessé tenni (*πληρωσαι*) azt. Ezt a betöltési folyamatot világítja meg hat példával. Miközben azonban betöltötte Jézus a Törvényt, a normaszintet nem hogy lejjebb szállította volna, hanem sokkal magasabb szintre helyezte. Az alábbi alternatív értelmezések által ragadható meg Jézus törvénybetöltése:

1. A betöltés voltaképpen visszatöltést jelent, annak alapján, hogy Jézus korára a Tóra kiüresedett, megfakult, megszürkült, ő pedig helyreállítja mindazt, ami az évszázadok során megkopott.

4 Vö. Mt 27,41-42.

5 1Móz 11,1-9.

6 Mt 5-7; 10; 13; 18; 23-25.

2. Jézus a Törvényből hiányzó részt pótolja ki önmagával, mint aki a reveláció maximuma, a testté lett Ige, Isten Fia. Ennek az értelmezésnek a megokolását az adja, hogy soha nem volt teljes az isteni kinyilatkoztatás Jézus előtt. Máté evangéliumának egyik sajátossága a reflexiós ószövetségi idézetek sora, ahol a *ἵνα πληρωθῆ το ρηθεν* formula jelenik meg, ami a vizsgált szakaszunk refrénszerűen visszatérő elemeivel csaknem azonos.
3. A betöltés fedezetet jelent, ami hitelesíti Isten Igéjét. Ez is kétségtelenül megvalósult Jézus földi tartózkodása idején, hiszen egyedülként tudta megélni a Törvény normáit.
4. Szintén egyfajta komplementaritást tükröz ez az értelmezési módozat, de nem pusztán revelációs értelemben, mint a 2. értelmezés, hanem funkcionálisan önmagával tölti ki Jézus a hiányzó részt, azaz a kegyelemmel egészíti ki, merthogy – úgymond alulról, emberi szintről – lehetetlen a Törvényt betölteni, ezért szükséges, hogy ő „felülről” kipótolja a hiányos törvénybetöltési kísérleteket.

Ki gondolta volna, hogy Jézus „törvénybetöltése” (vö. Mt 5,17) a norma ilyen radikális szigorítását hozza? Kijelentéseivel gyakorlatilag végérvényesen ellehetetleníti a törvény követelményeinek sikeres megvalósítását, amikor a bűntettek tevőleges zónáját kiterjeszti a gondolati síkra. Úgy tűnik tehát, hogy ellentmondásba került Jézus törvénytisztelete és az ő ebben való követésének realitása. Ugyanis egyfelől elvárja, hogy imitáljuk őt, ugyanakkor megugorhatatlan magasságokba emeli föl a „lécet”. Miként oldhatjuk föl a szöveg feszültségét, egyúttal saját szorongásunkat? Egyáltalán mi a célja ezzel Jézusnak: az esélytelenség kilátástalanságába taszítani, vagy éppen perspektívával ellátni a hallgatóit? Kérdésünk, hogy Jézus efféle szavai mit jelentettek akkor, és hogyan alkalmazhatjuk azokat mai életünkben. Fontos feladat ehhez az akkori és a jelenkori horizontok közelítése Gadamer alapelve szerint,⁷ mert a történelmi, kulturális, nyelvi és filozófiai-teológiai szakadékok két partja között jelentős távolságok húzódnak.

Már idézett alapvetésében (17-20) Jézus két csoportot céloz meg: az egyik azoké, akik – úgy tűnik – félretették a Törvényt (17-19), a másik pedig azokat foglalja magába, akik annyira el vannak foglalva a szó szerinti megtartással, hogy elvétik a Törvény betöltetésének központi üzenetét, amire az egész mutatni hivatott.⁸ Utóbbira mondja Jézus, hogy az Igazságnak felül kell múlnia az aprólékos, igaznak vélt farizeusi attitűdöt. Mottóként visszatérő motívum a hat antitézis⁹ sorozatában a „megmondattott a régieknek, ... én pedig azt mondom...” formula. A Törvény következtetett értelmezése az ókorban nem volt megkülönböztetve annak eredeti szövegétől,¹⁰ így Jézus passivum

7 BOLYKI János: *Az újszövetségi írásmagyarázat elvei, módszerei és példái*, Budapest, Kálvin Kiadó, 1998, 25.

8 FRANCE, R. T.: *The Gospel of Matthew*, Grand Rapids, Eerdmans, *The New International Commentary on the New Testament*, 2007, 191.

9 1: Gyilkosság, 2: paráznaság-házasságtörés, 3: eskü, 4-6: bosszúállás három esete: arculcsapás, alsóruha zálogba vétele, egymérföldnyi útra kényszerítés.

10 HAGNER, Donald A.: *Matthew 1-13*, Dallas, Word Books, *Word Biblical Commentary*, 33A, 1993, 115.

divinum nyelvi szerkezettel megfogalmazott szavai egyaránt vonatkoztathatók magára a Tórára és az arra épülő hagyományokra is.

Domináns értelmezések szerint azonban az antitézisek által Jézus nem magával a Törvénnyel helyezkedik szembe, hanem annak sekélyes és inadekvát értelmezésével,¹¹ mivel az *ερρεθη* kifejezés az írástudók szóbeli interpretációira vonatkozik, nem pusztán az írott Tórára.¹² Tehát, nem szembehelyezkedik a Tórával, hanem fölébe helyezkedik annak! A kettő pedig egyáltalán nem ugyanaz. E hatos sorozat három tagja (az 1., 2. és 4. antitézis) sokak valószínűsítése szerint Máté saját forrásából származnak, ilyenképpen vélhetően a Jézus által mondott eredeti változatban. A 3. 5. 6. antitézisnek vannak párhuzamos helyei Lukácsnál, noha nem ugyanebben a formában. Ezek vélhetően Q-forrásból származó egységek.¹³

21-26. v. (2Móz 20,15 = 5Móz 5,18)

Nem pusztán az effektív gyilkosságot tekinti bűnnek Jézus, hanem ennek már csak a gondolatát is, tehát ugyanolyan büntetési tételt von maga után mindkettő. Jól mutatja ez, hogy szigorítja a kritériumokat, nem pedig enyhít azokon. Ezáltal a potenciálisan elkövetett büntetett a lehető legkorábbi stációjáig viszi vissza. Szekvenciát rajzol ki az út, amelyen a gondolatcsíra érzelmmé, jelesül gyűlöletté formálódik, ami először verbalizáltan mutatkozik meg, végül tettegességben ölt testet, visszavonhatatlanul. Az emberi jog a tettegességre korlátozódik, a pusztá szándékot önmagában figyelmen kívül hagyva, olyasmi paradox gyakorlati helyzeteket eredményezve, mint például amikor valaki gyilkossági szándékkal keresi fel embertársát, amit végül meg is valósít, ám utóbb kiderül, hogy az illető azt megelőzően spontán elhunyt, így a jogértelmezés felmenti az elkövetőt a gyilkosság vétsége alól, mivel ténylegesen „mindössze” egy holttestet bántalmazott, de végeredményben életet nem oltott ki. Miközben az emberi bíróság külső tüneti tényállás alapján fölmenti az elkövetőt ilyen esetben, az Isten viszont a szív szándékát vizsgálja, és annak alapján ítél.¹⁴ Már az ókorban megfogalmazódott a gondolat – egyúttal összekötve két antitézist –, hogy „harag a gyilkosság anyja, amiként kívánság az anyja a házasságtörésnek”.¹⁵

Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy itt egy *mediopasszív participiumi* alak található a „haragszik” (*οργιζομενος*) kifejezés vonatkozásában, ami egy állapotot fejez ki inkább, semmint pillanatnyi haragot, tehát haragtartásra utal. Ha szabad haragudni, az alapot ad a gyilkosságnak. Ha a haragot megállítjuk, nem fajul gyilkossággá.¹⁶ Érdekes megfigyelés a 22. versben, hogy mindhárom megfogalmazás a halálbüntetésre vonatkozik, crescendo jelleggel felépítve,¹⁷ sőt a sértések minősége

11 Uo., 112.

12 ALBRIGHT, W. F. – MANN, C. S.: *Matthew*, London, Doubleday, *The Anchor Bible* 26, 1971, 60.

13 HAGNER: i. m., 112.

14 Vö. 1Sám 16,7.

15 SIMONETTI, Manlio (ed.): *Matthew 1-13*, Downers Grove, InterVarsity Press, *Ancient Christian Commentary on Scripture: New Testament 1a*, 2001, 109.

16 Uo., 101.

17 HAGNER: i. m., 115.

csökkenő mértéket mutat, míg az ítélet egyre fokozódó léptékben jelenik meg.¹⁸ Ez egyfajta paradoxon, ugyanakkor a hangsúlyát fejezi ki annak, hogy a legelemibb mértékű illetén megnyilvánulás is súlyos ítélet alá esik. Ezt követően személyessé válik a megfogalmazás nyelvtani síkon, amint E/2-re vált, így elősegítve a személyes applikációt az alapelv szerint.¹⁹ Visszatükröződik ez az elv a későbbiekben is, miszerint a gyűlölet, a harag annyit tesz, mint szívben meggyilkolni a testvért,²⁰ mert nemcsak a megvalósított gyilkosság ö, hanem a gyűlölet és a harag is halálba tudja taszítani az embert, beleértve a verbális inzultust is, ami úgyszintén ide vezethet.

Két illusztráció erősíti meg a tézist. Az egyik az abszolútnak vélt áldozati szentség radikális relativizálása. Itt a hermeneutikai kulcs egyfajta hiperbola, mivel ténylegesen abszolút szentségről beszélünk, ami fölé helyezi Jézus a megbékélést, illetve a harag kezelését, azaz inkább az áldozati liturgia törjön meg, mint ez a parancsolat. Hasonló hangsúly jelenik meg 6,12.14-15 szakaszában is, amikor az Úri imádságból egyetlen témát emel ki az evangélium mintegy visszhangként: a megbocsátását, ezáltal az összes többé fölé emelve azt.

Az első illusztráció egy *aoristos imperativusi* alakot (*διαλλαγηθι* = békülj ki) alkalmaz, míg a másodikban *imperfectum participium* található az *ισθι εννοων* esetében, amelynek fordítása nehézkes, mivel *hapax legomenon* a Bibliában. Magyar fordítása aktív cselekvést sugall, holott nyelvtani alakjánál fogva inkább általános hozzáállást jelöl.

Érzelkelhető tehát, hogy a norma egyre magasabbra kerül, amivel egyidejű általános tapasztalat szerint az életkioltó gyilkosságtól viszonylag könnyű tartózkodni, ám haragtartás vonatkozásában ugyanez nem mondható el.

27-30. v. (2Móz 20,13; 5Móz 5,17)

Még inkább tetézi ezt a következő antitézis, a Tízparancsolat másik életvédelmi, pontosabban életminőség-védelmi tételét véve alapul, amely ugyancsak *futurumi* igeidőben szerepel a Septuagintában, így érkezve meg az újszövetségi görög szövegbe. Tudvalevő, hogy az általános *imperativusnál* erősebb modalitású az *indicativus*, amit a *futurum* még tovább fokoz hatásában, hiszen nem enged teret az esetleges ellenvetésnek, előre állítva, hogy a kért cselekmény biztosan meg fog történni. Éppen ezért pontosabb Dekalógusként, magyarán Tízigekeként utalni erre az egységre, semmint Tízparancsolatként.

A literális írásértelmezés ezen a ponton reked meg leginkább, és tesz kivételt, mert szigorú szószerintiséggel értelmezve ezt a tételt és betű szerint véve Jézus radikális szankcióit, két opció lenne reális a mindenkori keresztény közösség tagjait tekintve: 1) Mivel nem jellemző a félszeműség vagy a félkarúság e körben, vélelmezhető, hogy senki sem vét ezen a téren, amelynek felismerése tovább növeli az egyén frusztrációját. 2) Ha viszont valóban bibliahűek szeretnének lenni a keresztények, számos félszemű és félkarú személy élne, kellően önkritikusan az Ige tükrében.

Fontos felfigyelnünk az *imperfectum participiumi* alakra (*βλεπων*), amely nem egy pillanatnyi észrevételt, megpillantást jelöl, hanem folyamatos mustrálgatásra utal.

18 ALBRIGHT: i. m., 61.

19 FRANCE: i. m., 202.

20 Vö. 1Jn 3,15.

A szívbeli vétkezés szintje már a Tórában is megjelenik implicit formában, akár épp a Dekalógus végén az elkívánás jelenségében²¹ vagy Jób megfogalmazásában,²² illetve Dávid király bűnvallásában²³ és a példabeszédek gyűjteményében.²⁴ Sőt, a rabbinikus irodalomban is találhatunk hasonló érvelést: „Ha valaki kívánsággal bámulja egy nő kisujját, az annyit tesz, mintha a szeméremtestét bámulná.”²⁵ Egy extrakanonikus traktátus²⁶ szerint pedig: „ha valaki szándékosan bámul egy nőt, az olyan, mintha közösült volna vele”.²⁷ Ezen radikális szavaival tehát Jézus már a megelőző stádiumban el akarja vágni a bűn útját. Nem véletlen, hogy a szem és a kéz szerepel itt,²⁸ mert a vizuális ingereket²⁹ követi a taktilis megtapasztalás, látvány és érintés szekvenciájában. Ezek által lehet kigyomlálni a kísértés forrását, ahol is a jobb szem és a jobb kéz – statisztikailag nézve az arányt – az ügyesebbet, ennél fogva értékeesebbet³⁰ vagy épp az aktívabbat³¹ képviseli. Elgondolkodtató, hogy a kommentárok legtöbbször szerint megéri részleges veszteségeket elszenvedni a lényegi nyereség érdekében, hasonlóan az orvosilag indokolt amputációhoz, ami adott esetben meg tudja menteni az egész testet. Csakhogy az „öszönös hermeneutika” mentén logikailag végigjárva e radikális jézusi felhívás³² útját, arra jutunk, hogy az aktuálisan bűnre csábító jobb szem kivágása, valamint hasonlóképpen, a jobb kar levágása nem úzi el a kísértés forrását, ami továbbra is aktívan fennmarad a bal szem és a bal kéz közvetítésében. Így a következőes küzdelem jegyében a bal szem és a bal kar is eltávolításra kerül, ám a bűnös tette sarkalló hangok még mindig megmaradnak. Ezt kiszűrendő, a hallását is kiiktatja az ember... Törvényeskedő aprólékosságig folytatható az elméleti sor. Logikailag végigvihetőnek kellene lennie ennek a jézusi útnak, amit a kísértésprobléma kezeléseként tár elénk, ám reálisan mégsem az, hiszen akkor szem nélküli kezetlen-lábatlan torzók fetrengenének a bibliahű kereszténység jegyében. Vajon erre akart Jézus mutatni és vezetni? Pusztán logikával is belátható, hogy az effajta betűszerinti törvénybetartási igyekezet totális zsákutcába vezet, mivel a bal szem és a bal kéz is tud bűnre vinni. Az itt leírtak szó szerinti teljesítése önmagában nem oldja meg a problémát, mert annak a gyökere a szívben, a belső emberben van. Tehát ez a hiperbolisztikus nyelvezet a kulcs a mondanivaló megértéséhez, aláhúzza azt. Nem az öncsonkítás a megoldás, mert nem az egyes testrészek a felelősek, hanem a szív, vagyis a gondolatok. Egyetlen megoldás kínálkozik valójában, ami felé terelni a célja Jézusnak eme radikális mondásával

21 2Móz 20,17; 5Móz 5,21.

22 Jób 31,1.

23 Zsolt 51,10.

24 Péld 6,25.

25 *BT, Berakhoth* 24a.

26 *Kallah* 7.

27 FRANCE: i. m., 204.

28 ALBRIGHT: i. m., 63.

29 Vö. 2Pt 2,14; 1Jn 2,16.

30 HAGNER: i. m., 121.

31 ALBRIGHT: i. m., 63.

32 Parallel radikális módszert hoz a Mt 18,8-9, ám ott a botránkozttatással összefüggésben. Ószövetségi párhuzamként az 5Móz 25,11-12 szabályozása említhető.

– merthogy lehetetlen Őt hatékonyan imitálni és követni – : az Ő törvénybetöltésére, azaz komplementaritására, kegyelmére apellálni. Amikor tehát ilyen elvárásokat támaszt, nem könnyebb utat készít a Tóra lépcsőjén felfelé, nem biztosít hatékonyabb módszert annak megtartására, hanem gyakorlatilag ellehetetleníti az embert annak érdekében, hogy ráébredjen erőfeszítéseinek hiábavalóságára, és felismerje: egyedül Krisztus kegyelme által van út Istenhez. Isten Törvényének tekintélye és értéke örök, ám Jézus Krisztus által nem a betű szerinti szolgai betartása a kívánatos út, hanem sokkal mélyebb, elemibb szinten működik a Törvény szelleme.³³

A következő antitézis voltaképpen egy trilógia, ami a 38. versben felismerhető *lex talionis*³⁴ elv alapján érvel. Az Ószövetség (történetileg) korai lapjain visszatérő a bosszúállás jelensége, azaz a kamatos elégtétel gyakorlata. Ezt a zsigeri attitűdöt a Tóra annyiban kezelte, hogy megfogalmazta a *lex talionis* elvként ismeretes egalitáriánus normát, ami a bosszú mértékét annulálta, pusztán az elszenvedett sérelem mennyiségére szorítkozva. Jézus azonban tovább építette a tendenciát, amikor nem elégedett meg a sérelem kamatainak elengedésével, hanem a tőketartozás elfeledését irányozta elő a számolatlan megbocsátás formájában. Lényeges és szükségszerű ez a gradualitás, mert az ember, találékonyága folytán hajlamos volt úgy értelmezni a gyakorlatban a *lex talionis* elvét, hogy mégiscsak van tere a bosszúnak, csupán keretek közé lett szorítva a leszabályozás által. Ha nincs ellenállás, akkor nincs tere az arányosságra törekvő bosszúállásnak.³⁵

39. v.

„Én pedig azt mondom nektek, hogy ne szálljatok szembe a gonosz emberrel, hanem aki arcul üt téged jobb felől, tartsd oda annak arcod másik felét is!”

Az adott szituációban, amikor váratlanul megütnek jobb felől, ténylegesen és szó szerint az csupán a feladatunk, hogy gondolkodás és minden megfontolás nélkül, Jézus radikális felhívását szolgai módon követve, odatartsuk a másik orcánkat is, mintegy előzékenyen igényelve a következő ütest, ami borítékoltnak mondható? Ez volna Jézus tanácsa a helyzetkezeléshez? Valóban azt akarná, hogy még nagyobb fájdalmat, sérelmet szenvedjünk el? Nem elég, hogy egy pofont kapunk, kínáljuk föl a lehetőséget az erőszakoskodónak a folytatásra, ezzel bátorítva, azaz konzerválva őt az attitűdjében? Ráadásul (puszta logikával értelmezve): vajon ez a reakció hatékonyan megállítja az erőszakoskodót? Hiszen ha valakinek eleve a bántásunk a célja, nem fogja meghatni és elgondolkodtatni az, hogy önként, minden ellenállás nélkül felkínálunk további lehetőségeket a bántó tevékenysége folytatására. A diszkrepancia feloldásához az vezet, ha megvizsgáljuk a két (egymást követő) pofon közötti különbséget. Vajon csupán az arc oldalai jelentik a különbséget? Rekonstruálva a leírt helyzetet, azt találjuk, hogy a jobb arcot bal kézzel lehet leginkább megütni, míg a bal arcot pedig jobb kézzel. Mindaddig így áll a képlet, amíg mindenképpen tenyeres pofont feltételezünk, amivel

33 FRANCE: i. m., 183.

34 2Móz 21,24; 3Móz 24,19; 5Móz 19,21.

35 FRANCE: i. m., 197.

együtt nem csak az arc oldalai változnak, hanem az irányzékihoz hozzájuk tartozó kéz is. A pontosabb megértést segítő hermeneutikai kulcsunk a kortörténeti kontextusban található, amely elárulja, hogy az ókorban a bal kéz az alantas tevékenységeket végző koszos kéz volt, míg a jobb kezet tiszta kézként igyekeztek fenntartani az étkezésre és egyéb emberközi tevékenységekre, úgymint üdvözlésre, vagy ad absurdum akár pofonosztásra is. Ebből az általános helyzetből fakadóan a leírásban szereplő, jobb arcot megcélzó ütés is jobb kézzel valószínűsíthető. Hogy lehetséges azonban jobb kézzel jobb felől megütni valakit? Egyetlen módon: visszakézből. A visszakézből adott pofon lényege nem elsősorban fizikai fájdalom okozása, hanem megalázás, alárendelés.³⁶ Előbbit tenyeresrel lehet leginkább megvalósítani, míg utóbbi szándékot pedig visszakézből, fonákkal. Ebből az következik, hogy a másik arc odatartása tenyeres jobbot provokál ki, ami egyidejűleg megtorpanítja az erőszaktevőt. Önmagában az arc másik oldalának odatartása nem képes erre, ám a tenyeres kikényszerítése annál inkább, mert ez a reakció megtagadja az alávetettséget, és méltóságot, valamint emberséget követel ki, így megakasztja az elnyomó szándékot, és megszégyeníti az elnyomót.³⁷ Csak ez képes megállítani a megalázó tettet, mégpedig erőszakmentesen megszakitva az erőszakláncolatot.

Érdekes színfolt Origenész allegorizáló értelmezése, miszerint spirituális vetületben a jobb orca a racionális doktrínákat jelenti a bal orca az etikai tételeket; tehát a hitünket támadó egyén felé bátran meg kell válaszolni, azaz bátran ki kell tenni a támadásának ezeket a tételeket, mert ezeknek az érveivel szemben fejevertelen lesz a támadó és megszégyenül.³⁸

40. v.

„Ha valaki pereskedni akar veled, és el akarja venni az alsóruhádát, engedd át neki a felsőt is!”

Nem kevésbé radikális folytatása ez az előző felhívásnak, továbbra is kétségessé téve a perlekedő erőszak illetékesen való megállítási kísérletét. Látszólag védtelenséget irányoz elő Jézus, amikor a teljes ruházatunk maradéktalan átengedésére buzdít, ám ez megint csak nem a tényleges szándékát tükrözi.

Alsóruha és felsőruha vonatkozásában a mai ember inkább vertikálisan próbálja értelmezni az említett ruhadarabok elhelyezkedését, azonban kortörténeti megfontolással inkább az öltözeti rétegeket kell számításba vennünk az eredeti mondanivaló keresésekor, ahol is a jellemzően egybeszótt, tóga- vagy tunikaszerű felsőruha alatt rejtőzött az ágyékkötő funkciót betöltő alsóruha. A felvázolt cselekmény a Tóra vonatkozó passzusából indul ki: „Ha zálogba vetted felebarátod felsőruháját, napnyugtáig add vissza neki! Mert ez az egyetlen takarója: testének egyetlen ruhája.”³⁹ Tudott a

36 Uo., 220.

37 CARTER, Warren: *What Are They Saying About Matthew's Sermon On The Mount?*, Mahwah, Paulist Press, 1994, 152.

38 ÓRIGENÉSZ: *Töredék*, 108, idézi: SIMONETTI: i. m., 117.

39 2Móz 22,25-26; vö. 5Móz 24,12-13.

Törvény effajta eljárásról, és szabályozta is azt. Azonban a Hegyi Beszéd ennek fordítottját vizionálja: a felsőruha szokványos zálogba vétele helyett az alsóruha elvételét, ami alattomos galádságnak minősül, hiszen a kölcsönadó nem vállalja fel nyíltan a biztosíték követelését a nincstelentől, hanem az értékkompatibilis fedezet helyett inkább az intim ruhadarab zálogba vételével együtt járó – a szemérem méltóságát veszélyeztető – megalázás attitűdjét tanúsítja; mindezt a könnyörületesség látszata mögé rejtve.

Az erőszak megállításának – erőszakmentes – módszere nem más, mint a felsőruha váratlanul hirtelen átengedése, amely az aljasságot felfedni és a megalázó gatzettet leleplezni hivatott.

41. v.

„Ha pedig valaki egy mérföldnyi útra kényszerít, menj el vele kettőre!”

A trilógia harmadik eleme is ugyanazt a potenciális félreértést hordozza magában: Jézus „balekságra” buzdítja a tanítványait, ami nemhogy megállítaná a kizsákmányolót, hanem egyenesen táplálná aljas attitűdjét. Szintén a kortörténeti kontextus vizsgálata visz közelebb az eredetileg szándékolt jelentés megértéséhez. Római megszállás alatt lévén az akkori Palesztina, az ott állomásozó római katonáknak rekvirálási⁴⁰ joguk volt, azaz spontán igénybe vehették a helyi férfi lakosság alkalmi munkaszolgáltatait,⁴¹ hasonlóképpen ahhoz, ahogy a mai hatóságok közügy érdekében alkalmilag elkobozhatják az állampolgárok ingóságait. Tekintve azonban, hogy folyamatosan fennállt a lázadás veszélye, a túlkapások és visszaélések mérséklése érdekében, szabályozottsággal igyekeztek csak feszegetni a kereteket. Ennek egyik eszköze a római mérföld egysége volt, amelyen túl már nem volt szabad spontán kényszermunkát elvárni. Ebből az alaphelyzetből reális, hogy ha a rekvirálást elszenvető zsidó honpolgár a katona számára engedélyezett kereten – akárcsak önként is – túlmegegy, magát a katonát keveri bajba, felettesi retorzió lehetőségét generálva számára. Adódik tehát a logikus reakció, hogy maga a katona állítja meg a szolgálatot tevőt, nehogy a megengedettnél több munkaszolgáltatást vegyen igénybe. Megint csak kiábrázolódik Jézus bölcs taktikája a galádság megfékezésére – erőszakmentesen.

Utóbbi csokrot alkotó trilógiánk mottója: „ne szálljatok szembe a gonosz emberrel”, mert nem a rosszal lehet legyőzni a rosszat,⁴² hiszen az csupán az erőszak eszkalálódásához vezet. Ellenben erőszakmentes bölcsességgel, azaz jóval lehet megállítani a gonoszt, és annak szelét befogni a saját vitorlánkba.

Megfelelő hermeneutikai kulcsokkal értelmezve tehát a szöveget, Jézus itt elemzett szavai már nem tűnnek annyira radikálisoknak, ezzel együtt az ő követésének megvalósíthatósága is sokkal reálisabb.

40 FRANCE: i. m., 221.

41 Pl. Mt 27,32.

42 Vö. Róm 12,17-21.